विद्यार्थीको सामाजिक विकासमा बालक्लव

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय शिक्षा योजना तथा

व्यवस्थापन विभाग स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) दोस्रो

वर्षको आंशिकआवश्यकता पुरा गर्नका

लागि तयार पारिएको

शोधपत्र

शोधकर्ता :

रामेश्वर अधिकारी

क्याम्पस क्रमाङ्क : ११९/०६७

परीक्षा क्रमाङ्क नं. २४०००२४/०६९

त्रि.वि. दर्ता नं. १२६७-८४

सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पस

भरतपुर, चितवन

२०७२

सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पस
SAPTAGANDAKI MULTIPLE CAMPUS
(Affiliated to T.U. and HSEB, Nepal)

भरतपुर, चितवन, नेपाल
Bharatpur, Chitwan, Nepal

प.सं./L.No. :
च.नं./Ref.No. :

शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभाग

सिफारिस-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र संकाय, शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभाग स्नातकोत्तर तह एम्. एड्. दोस्रो वर्षको आवश्यकता पुरा गर्नका निमित्त शोधकर्ता रामेश्वर अधिकारीले **विद्यार्थीको सामाजिक विकासमा बालक्लव** विषयक शोधपत्र मेरो प्रत्यक्ष निर्देशनमा तयार पारिएको हुनाले आवश्यक मूल्याङ्कनको निमित्त सिफारिस गर्दछु ।

....
उप. प्रा. देनप्रसाद लामिछाने
(शोध निर्देशक)
शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभाग
सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पस
भरतपुर, चितवन

मिति : २०७२।१२।५

Tel : 056-520754, 522558, 523021, Fax: 056-523021, E-mail : saptagandaki@yahoo.com, smc.bharatpur@gmail.com

कृतज्ञता ज्ञापन

विद्यार्थीको सामाजिक विकासमा बालक्लव विषयमा यो शोधपत्र तयार पारिएको छ । प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा आफ्नो अमूल्य सहयोग तथा सुझाव, सल्लाह प्रदान गर्नुहुने शोध निर्देशक आदरणीय गुरु देनप्रसाद लामिछाने ज्यूप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । साथै यस सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पस शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभागका विभागीय प्रमुख उप.प्रा. कुवेरनाथ शर्माज्यूप्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । साथै उप.प्रा. होमनाथ सापकोटा, लगायत सम्पूर्ण सप्तगण्डकी क्याम्पस परिवारप्रति कृतज्ञ छु ।

शोधकार्यको सिलसिलामा आवश्यक सूचना तथा तथ्यांकहरु र सुझावहरु उपलब्ध गराई सहयोग गर्नुहुने सम्बन्धित संघ संस्थाका कर्मचारीहरु, विद्यालयका शिक्षकहरु, अभिभावकहरु, विद्यार्थी र शिक्षाप्रेमी व्यक्तिहरुप्रति आभार व्यक्तगर्दै अमूल्य सहयोगका लागि धन्यवाद दिन चाहान्छु । साथै प्रस्तुत शोधपत्रका तयारिएका लागि पारिवारिक वातावरण मिलाइ दिएर अमूल्य सहयोग प्रदान गर्ने जीवन संगिनी महादेवी (सापकोटा) अधिकारीलाई हृदयदेखि धन्यवाद दिन चाहान्छु । अन्त्यमा यो शोधपत्रलाई कम्प्युटर टाइप गरी सहयोग पुऱ्याउनुहुने सौरभ फोटकीप परिवारप्रति हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्न चाहान्छु । यो शोधपत्र यस विषयसँग सम्बन्धित सबै व्यक्तिहरुका लागि उपयोगी हुनेछ भन्ने कुरामा विश्वास लिएको छु ।

रामेश्वर अधिकारी

शोधसार

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र संकाय शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभाग स्नातकोत्तर तह एम्.एड् दोस्रो वर्षको आवश्यकता पुरा गर्नका लागि विद्यार्थीको ***सामाजिक विकासमा बालक्लव*** *विषयमा यो शोधपत्र तयार पारिएको छ । यस शोधपत्र तयार गर्नका लागि विद्यालयमा बालक्लवको वर्तमान अवस्था पहिचान गर्नु,* बालक्लवको सामाजिक क्रियाकलापको भूमिका पहिचान गर्नु, विद्यार्थीको सामाजिक विकासमा बालक्लवमा देखिएका कमीकमजोरीको पहिचान गर्नु, विद्यार्थीको सामाजिक विकासमा बालक्लवको भूमिकालाई प्रभावकारी बनाउने उपायहरुको खोजी गर्नु,*जस्ता उद्देश्यहरु राखिएको छ ।*

लेभ भिगोत्स्कीको सामाजिक विकास सिद्धान्लाई आधार मानेर गरिएको यस शोधपत्रमा अध्ययन कार्यलाई उद्देश्य अनुसार पूर्णता प्रदान गर्नका लागि यस अध्ययन अनुसन्धानसँग सम्बन्धित आजभन्दा अगडि गरिएका लेखरचना, पत्रपत्रिकाहरुलाई सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकनको रुपमा अध्ययन गरिएको छ । मुख्य गरी गुणात्मक प्रकृतिको रहेको यस शोधपत्रमा भरतपुर उपमहानगरपालिका अन्तर्गत लंकू स्रोतकेन्द्र अन्तर्गत रहेका ३१ वटा सामुदायिक विद्यालयहरुमध्ये श्री आदिकवि भानुभक्त उ.मा.वि., श्री लक्ष्मी उ.मा.वि, श्री नयाँकिरण मा.वि., श्री मा.वि. गौरीगञ्ज, श्री जखडीमाई रा.प्रा.वि., श्री नवजागृति रा.प्रा.वि. श्री हिमालय नि.मा.वि., श्री सिद्धिजनकल्याण रा.प्रा.वि. का १।१ जना प्र.अ., अभिभावक १ जना पुरुष र १ जना महिला शिक्षक नायक १ जना र शिक्षिका १ जना, वि.व्य.स.का अध्यक्ष १।१ जना र वि.नि. १ जना गरी जम्मा जम्मा ६५ जनालाई यस अध्ययन अनुसन्धानको जनसंख्याको रुपमा छनोट गरिएको छ । अन्तरवार्ता,प्रश्नावली तथा अवलोकन फारमलाई अध्ययन कार्यमा प्रमुख साधनहरु बनाइएको छ ।

प्राथमिक र द्वितिय स्रोतलाई आधार मानेर तथ्यांक संकलन गरी संकलित तथ्यांकलाई स्पष्ट ढंगले सबैले बुझ्ने र व्यवहारिक बनाउनका लागि वर्णनात्मक तवरबाट व्याख्या एवम् विश्लेषण गरिएको छ । विद्यालयमा बाल क्लवको गठन गरिएको भए पनि सानो कक्षाका विद्यार्थीहरु भन्दा धेरै जसो कक्षा ४ भन्दा माथिका विद्यार्थीहरुलाई सहभागी गराउने गरिएको, विद्यार्थीको सामाजिक विकासको लागि नियमित रुपमा नीति निर्माण तहबाट विद्यार्थीको सामाजिक विकासका लागि दक्ष एवम् अनुभवी शिक्षक नायकलाई परिचालन गर्नुपर्ने, विद्यार्थीहरुलाई साप्ताहिक रुपमा एक घण्टी भए पनि बाल क्लवका बारेमा जानकारी प्रदान गर्ने उद्देश्यले पिरियडभार छुट्याउनु पर्ने, कार्यान्वयन तहमा पनि विद्यार्थीको सामाजिक भावनाको विकासमा बाल क्लवमा देखिएका समस्याहरु के कस्ता छन् पहिचान गरी निराकरणका उपायहरु थालिनुपर्नेजस्ता सुझावहरु प्रस्तुत गरिएको छ । यसरी बालक्लवले विद्यार्थीहरुलाई विभिन्न सामाजिक कार्यकलापहरुमा संलग्न गराउँदै आएको तथ्य प्राप्त हुनुका साथै विद्यार्थीको सामाजिक विकासका लागि उल्लेखनीय भूमिका निर्वाह गरेको निष्कर्ष निकालिएको छ ।

विषय सूची

सिफारिस पत्र	i
स्वीकृति पत्र	ii
कृतज्ञता	iii
शोधसार	iv
विषय सूची	vi

परिच्छेद एक

परिचय	**१-९**
१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्याको कथन	५
१.३ अध्ययनको औचित्य	६
१.४ अध्ययनको उद्देश्य	८
१.५ अनुसन्धान प्रश्नहरु	८
१.६ अध्ययनको परिसिमाहरु	९

परिच्छेद दुई

साहित्यको पुनरावलोकन तथा सैद्धान्तिक खाका	**१०-१७**
२.१ सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन	१०
२.२ सैद्धान्तिक खाका	१५
२.३ पुनरावलोकनको शैक्षिक उपादेयता	१७

परिच्छेद तीन

अध्ययनका विधिहरु	**१८-२०**
३.१ अध्ययनको ढाँचा	१८
३.२ जनसंख्याको र नमुना	१८
३.३ अध्ययनका साधनहरु	१९
३.४ तथ्यांकका स्रोतहरु	१९

३.५ तथ्यांक संकलन विधि २०
३.६ तथ्यांकको व्याख्या र विश्लेषण २०

परिच्छेद चार

तथ्यांकको व्याख्या तथा विश्लेषण **२१-३६**
४.१ विद्यालयमा बालक्लवको भूमिका २१
४.२ विद्यालयमा बालक्लवको भूमिकालाई सरोकारवालाले हेर्ने दृष्टिकोण ३०
४.३ विद्यार्थीको सामाजिक विकासमा बालक्लवमा देखिएका कमि कमजोरीहरु ३२
४.४ बालक्लवको भूमिकालाई प्रभावकारी बनाउने उपायहरु ३६

परिच्छेद पाँच

निष्कर्ष र सुझाव **४१-४५**
५.१ निष्कर्ष ४१
५.२ सुझावहरु ४३
५.२.१ नीति निर्माण तह ४३
५.२.२ कार्यान्वयन तह ४४
५.२.३ अनुसन्धान तह ४४

सन्दर्भ सामग्री

अनुसूचीहरु